

15.02.1994 r.

RPO/134404/93/III/316/JM

Sąd Najwyższy
Izba Administracyjna,
Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
ul. Ogrodowa 6
W a r s z a w a

W n i o s e k

Rzecznika Praw Obywatelskich o podjęcie uchwały wyjaśniającej zagadnienie prawne budzące wątpliwości w praktyce

Na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich /Dz.U. Nr 109, poz. 471 z 1991 r. / oraz art. 16 ust. 2 w związku z art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym /Dz.U. Nr 13, poz. 46 z 1994 r./

w n o s z ę :

o podjęcie uchwały wyjaśniającej następujące zagadnienie prawne:

- Czy przez "udział w walce o niepodległość Polski", o którym mowa w art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego /Dz.U. Nr 17, poz. 75 ze zm./, należy rozumieć tylko służbę wojskową żołnierza w jednostce wojskowej biorącej udział we frontowych starciach zbrojnych z nieprzyjacielem w okresie II wojny światowej, czy również czynną służbę wojskową w jednostkach wojskowych wcho-

dzących w skład "Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie", które wypełniały inne zadania wojskowe w tym czasie.

U z a s a d n i e n i e

Wątpliwości usprawiedliwiające przedstawione zagadnienie prawne powstały na tle zapisu zawartego w art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy, w związku z okolicznościami stanu faktycznego, sygnalizowanymi Rzecznikowi Praw Obywatelskich, przez osoby zainteresowane.

Będąca przedmiotem oceny sytuacja faktyczna dotyczy Polaków zamieszkałych w czasie II wojny światowej zwłaszcza na terenach zachodnich i północnych Polski, którzy w obawie przed restrykcjami okupacyjnych władz niemieckich zmuszeni byli podjąć służbę w armii niemieckiej. W miarę jak zmieniały się układy jednostek operacyjnych na froncie, dezertowali oni z armii niemieckiej i przechodzili na stronę aliantów, zgłaszając się do służby w polskich jednostkach wojskowych. Wielu z nich otrzymuje obecnie decyzje Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych odmawiające ustalenia statusu kombatanta z takim uzasadnieniem, iż osoba zainteresowana pełniła służbę w formacjach wojskowych "Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie", nie biorąc jednak do końca wojny, tj. do 8 maja 1945 r. "czynnego udziału w walkach frontowych".

Stosownie do art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy uprawnienia określone w ustawie /ust. 1/, nie przysługują osobie, która przymusowo pełniła służbę w armii niemieckiej, jeżeli potem do końca wojny nie brała udziału w walce o niepodległość Polski.

Gramatyczne rozumienie użytego w wymienionym przepisie określenia "...udziału w walce..." może, lecz nie musi oznaczać udziału w starciu zbrojnym, będącym jednym z wielu epizodów w toczących się działaniach wojennych, co znajduje swe

etymologiczne potwierdzenie w innych warunkujących uznanie za kombatanta przepisach ustawy.

Określenie "walka" jest pojęciem dość szerokim i w każdej literaturze przedmiotu, może w kontekście zespołu okoliczności, mieć zróżnicowane znaczenie. W ujęciu nawet batalistycznym raz odnosi się do konkretnego starcia zbrojnego, to znów innym razem do ogólnie prowadzonych zmagania celem osiągnięcia zamierzonego celu.

Za działalność kombatancą bowiem ustawodawca wśród okoliczności wymienionych w ust. 2 art. 1 ustawy, uznał również pełnienie służby wojskowej w Wojsku Polskim lub w polskich formacjach wojskowych przy armiach sojusznicznych podczas działań wojennych prowadzonych na wszystkich frontach przez Państwo Polskie /pkt 1/.

Przepis art. 2 ustawy określa nawet przypadki działalności, którą uznaje się za "równorzędną" z działalnością kombatancą. Art. 3 ustawy zalicza do działalności kombatanczej lub równorzędnej, także "czas przebywania" w niewoli albo w obozach internowanych /pkt 1/ itp. zaś art. 4 ustawy przewiduje możliwość stosowania ustawy do osób, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego, wymieniając typowe dla tej sytuacji okoliczności.

Dość zróżnicowany wachlarz przypadków przewidzianych w ustawie charakteryzujących przesłanki uzasadniające uznanie za kombatanta, nie daje podstawy do zawężającego rozumienia użytego w art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy określenia "udziału w walce" jako do wiążącego się tylko z udziałem w starciu bezpośrednim z nieprzyjacielem.

Wykładnia art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy nie może być oderwana od innych jej przepisów zawierających kryteria ocen, przemawiające za statusem kombatanta. Według art. 1 ust. 1 ustawy, kombatantami są osoby, które brały udział w wojnach, działaniach zbrojnych i powstaniach narodowych, wchodzące w skład formacji wojskowych lub organizacji walczących o suwerenność i niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej. Nie ma

w tym przepisie mowy o tym, iż za kombatanta w rozumieniu ustawy winno się uważać jedynie osobę, która brała udział w bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem lub w walkach frontowych. Struktura zarówno mniejszych samodzielnych jednostek wojskowych, jak też dużych operujących związków taktycznych jest złożona. Skuteczna ich działalność w przeważającej mierze zależy od właściwie funkcjonującego zaplecza terenu operacyjnego, na które składają się jednostki nielinieowe. Służba w takich jednostkach nie ma wprawdzie charakteru frontowego, jednak wiąże się z ochroną transportów zaopatrzenia przed zniszczeniem i obowiązkiem dostarczenia go do jednostek operacyjnych. Samo też pojęcie "frontu" wobec rozwoju środków przenoszenia /lotnictwa/, nie posiadało już w czasie II wojny światowej charakteru statycznego, bowiem wiązało się też z potrzebą ochrony ważnych dla gospodarki ośrodków strategicznych, położonych daleko w głąb terenów poza rejonami bezpośrednich zmagania. Tu pełnili służbę żołnierze obrony przeciwlotniczej.

Ani więc wykładnia systemowa omawianego przepisu na tle rozwiązań przyjętych w ustawie w odniesieniu do kryteriów definiujących status kombatanta, ani też ogólnie znana organizacja wojsk działających podczas ostatniej wojny, nie dają podstawy do pojmowania użytego w art. 21 ust. 2 pkt 2 ustawy określenia w sposób zawężający działalności osób, które przeszły z armii niemieckiej przed zakończeniem II wojny światowej, na stronę aliantów i następnie zgłosiły się do służby i zostały wcielone do "Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie" - tylko do udziału "w walkach na froncie". Takie rozumienie omawianego przepisu wprowadza nierówność w ocenie przesłanek decydujących o uprawnieniach kombatanczkich pomiędzy podmiotami, które w granicach obiektywnie istniejących możliwości w składzie Polskich Sił Zbrojnych w ogólności dążyły do zwycięstwa nad Niemcami w okresie II wojny światowej. Nie można odmówić słuszności twierdzeniu Ogólnokrajowego Stowarzyszenia Kombatantów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie - Koło Terenowe Czersk,

w skardze do Rzecznika Praw Obywatelskich, iż z chwilą wstąpienia do wojska, żołnierz deklaruje się do brania udziału w walce, nie znając przy tym jej kierunku, terminu zakończenia działań wojennych ani wyboru formacji wojskowej, do której ma być skierowany.

Wobec wątpliwości nasuwających się przy praktycznym stosowaniu omawianego przepisu, zachodzi konieczność autorytatywnego zajęcia stanowiska przez Sąd Najwyższy.

W zał.

odpisy wniosku.

Prof. dr Tadeusz Zieliński